

Sabuncuoğlu Şerefeddin

Hayatı

Eserleri

Tıbbı Katkıları

AMASYAYI YAŞIYORUM PROJESİ SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN DERGİSİ

Cild:1

Sayı:1

Mart 2025

Para ile satılmaz.

Dergi Sahibi:

Amasya Sabuncuoğlu Şerefeddin MTAL adına Hüseyin KILIÇ

Genel Yayın Koordinatörü:

Enes SEZER

İçerik Hazırlama:

Özcan TAHTASAKAL

Grafik Tasarlama:

Enes SEZER

İÇİNDEKİLER

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Hayatı.....	3
Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Tıbbi Katkıları.....	7
Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Eserleri.....	11
Kaynaklar.....	15

HAYATI

Sabuncuoğlu Şerefeddin, Fatih Sultan Mehmet döneminin en meşhur hekimlerindendir. 870 (1465) yılında yazdığı Cerrahiyye-i İlhaniyye'de 83 ve 873'te (1468) kaleme aldığı Mücerrebname'de 85 yaşında olduğunu belirtir. Buna göre 788 (1386) yılında doğmuş olmalıdır (Adıvar, 1982). Babasının adı Ali, dedesinin adı Hacı İlyas'tır. Babası ve dedesi de bir hekim olan Sabuncuoğlu Şerefeddin eğitimli bir aileye mensuptur. Dedesi, Çelebi Sultan Mehmet'in hekimbaşısıdır. Kaynaklarda Sabuncuoğlu Mevlana el-Hac İlyas Çelebi Bey adıyla geçen bugün Hacı İlyas ismiyle andığımız dedesinin adı Amasya'da merkezi bir mahalleye verilmiştir ancak özel bir araştırma yapmayan hiç kimse bu ismi tanımamaktadır (Uzel, 1992).

Kitaplarında kendisini “Şerefeddin bin Ali bin el Hac-İlyas Sabuncu Oğlu” olarak tanıtır. Şerefeddin Sabuncuoğlu hayatının neredeyse tamamına yakını Amasya’da geçirmiştir. Ailesinin tamamının Amasya’da yaşadığını da düşünecek olursak Şerefeddin’in Amasya doğumlu ve Amasyalı olduğu kanaatine varabiliriz(Ünver 1939, Kılıcoğlu 1956).

Çocukluğu hakkında pek bilgi yoktur. Yaşadığı dönemin ilk yılları Anadolu Beyliklerinin çekişme içinde olduğu, siyasi açıdan karışık bir dönemdir (Ünver 1939). Mektep eğitimi almış olduğu Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye’nin II. babının 24. faslında geçen “...biz çok oğlancıklar gördük mektebde bunculayın ederlerdi...” ibaresine dayandırılarak ileri sürülmüştür; ancak benzer ifade Zehravi’nin eserinde de vardır. Bu nedenle sadece bu cümleden yola çıkarak Sabuncuoğlu’nun mektep eğitimi aldığını söylemek doğru olmaz. Açık bir bilgi olmasa da birikimli ve tecrübeli bir hekim olan Sabuncuoğlu mutlaka bir mektep eğitimi almış olmalıdır. Ailesinin ileri gelenlerinin de hekim olması bu fikri desteklemektedir. Sabuncuoğlu, 17 yaşında tıbbın içinde olduğunu söyler (Uzel, 1992). Usta-çırak usulü ile mesleğini öğrenmiştir (Kılıcoğlu, 1956).

Eseri Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye'nin bir kısmının çeviri olması ve esere eklediği çeşitli kısımlarda kitap okumanın öneminden bahsetmesi, eserlerini çevresindeki hekimlerin Türkçe kitap talebi üzerine yazması Arapça, Farsça ve Yunanca kelimeler kullanması Arapça, Farsça ve Yunanca bildiğini göstermektedir (Uzel, 1992).

Geriye bıraktığı eserlere bakıldığında iyi eğitim almış ve kendisini yetiştirmiş bir hekim olduğu kesindir. Memleketi Amasya'da usta-çırak usulüyle öğrendiği mesleğini sürdürmüştür. 80 yılı aşkın ömrünün en azından 63 yılında mesleğini icra etmiş, meslek hayatının 14 yılını ise Amasya Darüşşifası'nda baş hekim olarak geçirmiştir (Uzel 1984; Şenel 1988).

Diğer eseri Mücerrebname'deki "...Şerefeddin eydür Kastamonide olurdum İsfendiyar Bey yanındadır orada bir nakkaş yiğit vardı..." cümlesinden (Şenel 1988 s.35) Amasya dışında Kastamonu'da da hekimlik yaptığını anlarız. Kastamonu'da kaç yıl bulunduğu bilinmese de burada çalıştığı dönem, çıraklık eğitimine başladığı 1402 yılından İsfendiyar Bey'in ölüm tarihi olan 1440 yılı arasındaki bir dönemde olmalıdır. Ancak bu dönemin kısa olduğu düşünülmektedir (Uzel, 2010).

Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye'yi 1465 yılında tamamladıktan sonra dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmet'e sunmaya İstanbul'a gittiği, yine Mücerrebname'deki "...kim bir kere padişah kapısında maslahatım oldu vardım İstanbul'a indim...sonra maslahatımız bitip yine Amassiyya şehrine ric'at ettik..." cümlelerine dayandırılarak ileri sürülür (Kılıcoğlu 1956). 1468 yılında tamamladığı eseri Mücerrebname'de ayrıca dönüş yolunda yaşadıklarını anlatması İstanbul'da uzun süre kalmadığını gösterir. İstanbul'dan Amasya'ya dönerken yanındaki çırağı ile Bolu, Gerede ve Tosya'ya uğramıştır(Şenel 1988 s.30, Uzel 1992). Sabuncuoğlu'nun ölümü hakkında da kesin bir bilgi mevcut değildir. Fakat 1468'de yazdığı eseri Mücerrebnâme'de, seksen beş yaşında olduğunu bildiren ifadesi, onun bu tarihten sonra vefat ettiğini göstermektedir. Kesin olarak ölüm tarihi bilinmemesine rağmen; Canda, 1470 yılında Amasya'da vefat ettiğini belirtmiştir. Mevcut bir mezarı yoktur. Nerede gömülü olduğu bilinmemektedir(Canda, 2005).

TIBBA KATKILARI

Şerefeddin Sabuncuoğlu hekimlikte cerrahî alanına ilgi duymuştur. Dönemin hekimleri taşıdığı risk ve hayati tehlikenin yanı sıra teknik imkânların bulunamayışından cerrahî alana yönelmekten kaçınmışlar, hastalıkları ilaçla tedaviye yönelmişlerdir. Fakat Sabuncuoğlu özellikle bu alanda çalışmış ve çalışmalarıyla cerrahide çığır açmıştır(Unat, 2017).

“İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olanıdır.” hadisini kendine düstur edinen Sabuncuoğlu; meslektaşlarına, hastalarına ve öğrencilere yardımcı olmak ve onların dualarını almak için Mücerrebnâme adlı eserini yazdığını belirtmiştir. Dolayısıyla bu bize Sabuncuoğlu'nun dine olan bağlılığını, yardımseverliğini ve topluma karşı sorumlu bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bu eseri diğer hekim arkadaşlarının isteği üzerine kaleme alması onun tıbbi ilmine güvenilir biri olduğunu ve çevresi tarafından yetkin biri olarak kabul edildiğini göstermektedir(Şenel,1988).

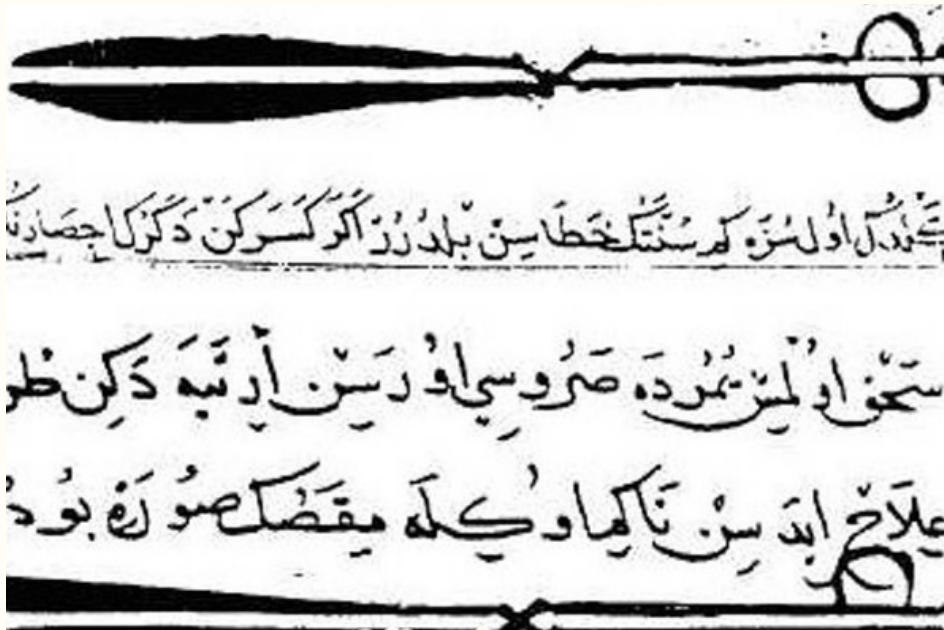
Sabuncuoğlu icat ettiği tıbbî yenilikleri öncelikle kendi üzerinde denemiştir. Zehirli bir yılanı parmağını ısırtmış, sonra kendi hazırladığı bir panzehir olan tiryakı içerek zehirlenmediğini görmüştür. Bu uygulamasında kendi hayatını tehlikeye atarak aldığı risk, kendine güvenen ve cesaretli bir yapısı olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmalarını ciddiyetle ve bir disiplin içinde yapmaktadır. Kendinin emin olmadığı bir tedavi metodunu başkasına uygulamamıştır. Bu açıdan her doktorun olması gerektiği gibi insan hayatına büyük önem vermiştir. “Tecrübe-i delil-i sıdktır” diyerek kullandığı ilaçları defalarca denemiştir. Hazırladığı ilacı kendinde denediği gibi hayvanlar üzerinde de denemiştir. Örneğin, yılanı horozu ısırtıp horoza tiryakı içirdiğinde zehrin tesir etmediği sonucuna ulaşmıştır(Uzel, 2016).

Sabuncuoğlu yaptığı çalışmaların yanı sıra iyi bir tıp hocasıdır. Cerrahî alanda pratiğe çok önem vermiş ve öğrencilerin uzman gözetiminde uygulama yaptırılarak öğrenmeleri gerektiğini söylemiştir. Eğitimde görselliğe önem vermiştir. Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye'de resmettiği ameliyat yöntemleri ve alet şekilleri ile eseri okuyanlara, görsel eğitim imkânı sağlamıştır. Tıp ilminin gelişmesi, ilerlemesi ve nesillere aktarımı için cömertçe bilgisini paylaşmıştır. “Ey talib bilmiş olası, bu bana keşf olan san’atı aslıyla bu kitabta beyan ve ‘ayan itdim. Hiç nev’ale buhl itmedim” sözünden edindiği bilgileri kendine saklamamış, cimrilik etmemiş ve başkalarının da istifadesine sunmuştur. Kendisini örnek alan öğrenciler yetiştirmiş, Farsça manzum tıp eseri kaleme alan Halimî ve Müfid isimli eserin yazarı Muhyiddin Mehî gibi öğrencileri kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Bu bilgileri ve özverisi ile yetiştirdiği öğrencilerinden Muhyiddin Efendi Osmanlı Sarayı’nda hekimbaşı, Mir’âtü’s-sihha isimli eserin müellifi Gıyâs b. Muhammed İsfahânî de memleketi İran’a dönünce Safevî şahının saray hekimi olmuştur (Şenel 1988, Uzel 2016, Kurt 2012).

Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye eserinde resimle anlatım tekniğini kullanan Sabuncuoğlu'nun ressamlık yönü de mevcuttur. Cerrahlığının yanı sıra hattatlık da yapmıştır. Eserindeki "...bir tâlib-i 'ilm benden yazı yazmak öğrenirdi, şol yanağında bir yumurda mikdârı sıl'ası yara urı var idi, ol uru yardım"ifadesi hat dersi verdiğini göstermektedir. Ayrıca öğrencisi Muhyiddin Mehî'nin eserini bizzat kendisi nesih hattıyla yazıya geçirmiştir. Hattatlık özelliğinin yanında öğrencisinin eserine otograflık yapacak kadar mütevazi bir yapıya sahiptir(Şenel, 1988)

Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye kitabının önsözünde "...bu kitabı Türkî yazdum. Türkî yazduğum şol ecilden oldu kim Kavm-i Rûm Türkî dilin söylerler... ohuyanları dahi Türkî kitâblar ohurlar..." demiştir. Akrâbâdîn eserinin önsözünde ise; "...zîrâ kim 'ilm-i tıbbın kitâbları Fârisî ve Tâzî dilinde düzülmüştür. Rûm ehlünün ekseri 'Arabî ve Fârisî dilün bilmeyüp âciz ve âtıl olmuşlardır..."diyerek eserlerinin Türkçe olmasının sebebini kendisi belirtmiştir. Sabuncuoğlu, eserlerinde Türkçe'yi akıcı, kesin ve net bir üslupla, kelimeleri yerinde kullanarak takdire şayan bir bilim dili oluşturmuş, halk dilindeki kelime ve terimlerin günümüze aktarımını sağlamıştır. Eserlerini Türkçe yazmasının sebebini Anadolu halkının Türkçe konuşmasına, cerrahların çoğunun okuma yazma bilmemesine ve okuma yazma bilenlerin de Türkçe okumasına dayandırmıştır. Böylece anlaşılır olmayı ve halka faydalı olmayı hedeflemiştir. Anadolu'da Türkçe'nin tıp dili olmasına eserleriyle büyük katkı sağlamıştır (Keskinbora 2008; Doğan, 2008).

Bugün Amasya Belediyesi tarafından 2011 yılında Şerefeddin Sabuncuoğlu Tıp ve Cerrahi Müzesi adıyla kullanımda olan Sabuncuoğlu'nun çalıştığı darüşşifa 1308 yılında yaptırılmıştır. Yayınların çoğunda İlhanlı hükümdarı Olcaytu Han'ın karısı İlduş Hatun adına köle Anber bin Abdullah tarafından yaptırıldığı söylenmektedir. Bunun nedeni darüşşifanın kapısındaki "Vaffaka' llahu's-sultane bi-imareti darü's-şifai'l-mübareki bi-eyyami'ssultani'la'zam ve'l hakemi'l-muazzam Gıyasü'd-din ve'd-dünya Olcayto Muhammed Han halleda'llahu sultanehu ve eyyamehu azzetü'l-hatunu'l-mu'azzametü Meliketü'lKebir İlduş Hatun zeyyedet devletüha el'-abdu'z-zaif Anber Bin Abdullah takabbelallahu minha fisemaniyetin ve seb'ami'ete." yazılı kitabedir (Uzel 1992; Yüksek 2020).

ESERLERİ

1-AKRABADİN

Sabuncuoğlu'nun ilk eseri olan Akrabâdîn, Zeyneddin Ebu'l-Fazl İsmail bin Hüseyin Cürcânî'nin Zahîre-i Harzemşâhî adlı Farsça kaleme alınmış eserinin akrabâdîn kısmının tercümesidir. Eser, II. Bayezid Amasya'da şehzade iken onun hekimlerinin ricası üzerine H. 858'de tercüme etmiştir. Sabuncuoğlu o döneme kadar yazılmış akrabâdînleri incelemiş ve Cürcânî'nin eserini tercüme etmeye karar vermiştir. Cürcânî'nin eserine 2 bap ekleyen Sabuncuoğlu'nun tercümesi 33 baptan oluşmaktadır. İlaç terkiplerini barındıran eserin bilinen üç nüshası mevcuttur (Doğan, 2009).

2-CERRAHİYETÜ'L-HANİYYE

Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin sadece üç adet el yazması nüshası günümüze kadar ulaşmıştır. İki nüsha Türkiye'de (İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi AD ile Faih Millet Kütüphanesi), üçüncü nüsha ise Fransa'dadır (Paris'teki Ulusal Kütüphane-Bibliothèque Nationale). Prof. Dr. İlter Uzel her üç nüshayı da inceleyerek, Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin transkripsiyonu yapılmış metnini Türkçeye kazandırmış ve böylece Sabuncuoğlu ve Cerrahiyetü'l-Haniyye hakkında ayrıntılı bir temel kaynak oluşturmuştur. Sabuncuoğlu'nun en bilinen eseri olan Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin, Türk tıbbı açısından birkaç önemli özelliği bulunmaktadır. Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin en önemli özelliği Türkçe yazılmış olmasıdır. O dönemde edebiyat dili olarak Farsça, bilim dili olarak ise Arapça tercih edildiğinden, Sabuncuoğlu'nun kitabını Arap alfabesiyle Türkçe yazmış olması, kitaba ayrı bir değer katmaktadır. Sabuncuoğlu, kitabını Türkçe yazmış olmasının nedenini şöyle açıklamaktadır: (Anadolu'da yaşayan) Rumlar da Türkçe konuşurlar. Çağımızın cerrahlarının çoğunun okuması yazması yoktur. Bunların okuma yazma bilenleri de Türkçe kitaplar okurlar. Türkçe yazıldığı için bu kitaba başvurduklarında, çeşitli sorunlarını çözebilirler. Bu sayede konuların özüne hâkim olunduğu için hekimler hatalı bir işlem yapmaktan kurtulmuş olurlar. Cerrahiyetü'l-Haniyye'de tedavide kullanılan cerrahi alet ve cihazların çizimleri yer almaktadır. Bu çizimlerin büyük çoğunluğu, Zehravi'nin et-Tasrif adlı eserinden alınılmış olmakla birlikte, çok sayıda çizimin de Sabuncuoğlu'na ait olduğu görülmektedir.

Zehravi'den alınılan bazı aletlerin çizimleri ise daha incelikli bir şekilde aktarılmıştır. Cerrahiyetü'l-Haniyye'nin belki de en önemli özelliği, 100'den fazla renkli çizim içeriyor olmasıdır. Bu çizimlerin tümünde, metinlerdeki tedavi uygulamaları resmedilmiştir. Bu uygulamalarda hastanın, hekimin, hastalıklı bölgenin ve yapılan işlemin açıkça tanımlandığı görülmektedir. Kitapta hastanın duruş pozisyonu, hekimin ve yardımcılarının duruşu, kaç yardımcı gerektiği gibi bütün ayrıntılar vardır. Daha çok dağlama yöntemi kullanmıştır. Kitaptaki çizimlerde jinekolojik pozisyonların resmedilmiş olması ve kadın sağlıkçıların da çizimlerde yer almış olması, kitaba ayrı bir özellik kazandırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Cerrahiyetü'l-Haniyye, Türk ve İslam dünyasının ilk resimli tıp ders kitabı olarak da kabul edilmektedir. Hatta dünyada resimli ilk ansiklopedik eser olarak kabul edilmektedir (Uzel 1992; Kılıçoğlu 1956).

3-MÜCERREB-NÂME

Sabuncuoğlu'nun H. 873'te kaleme aldığı Mücerreb-nâme, müellifin yaşamının son döneminde tüm tecrübesiyle yazdığı son eserdir. Sabuncuoğlu bu eseri Amasya tabiplerinin isteği üzerine yazdığını Mücerreb-nâme'nin ön sözünde belirtmiştir (Kılıçoğlu, 1956). On yedi fasıldan oluşan eserde çeşitli hayvanlar, insanlar ve müellifin kendi üzerinde denemiş olduğu ilaçların hazırlanışı ve kullanılışı anlatılmaktadır. Horoz üzerinde denediği panzehir, hatta kendi üzerinde denediği panzehir çok meşhurdur (Yıldırım, 2008).

Kaynaklar

- Canda, M. Şerafeddin, “Türkiye’de Nöropatoloji Gelişimi “Dünden Bugüne”, Türkiye Ekopatoloji Dergisi, 11 (3), 2005, Ss. 93-158.
- Doğan, Şaban, “15. Yüzyıla Ait Bir Tıp Terimleri Sözlüğü: Terceme-İ Akribâdîn’in Istılah Lügati”, Turkish Studies, Volume: 4/4, Summer 2019, Ss. 250-316.
- Doğan, Şaban, Terceme-İ Akribâdîn Sabuncuoğlu Şerafeddin, Sakarya Üniversitesi Sbe, Doktora Tezi, 2009.
- Doğan, Şaban, “Terceme-İ Akribâdîn’de Yer Alan Bir Mesir Macunu Terkibi Üzerine”, Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal Of World Of Turks, Volume: 4, Number:2, 2012, Ss. 193-201.
- Doğan, Teoman Vd., “Plastic Surgical Techniques İn The Fifteenth Century By Şerafeddin Sabuncuoğlu”, Plastic And Reconstructive Surgery, Volume: 99, Issue: 6, 1997, Ss. 1775- 1779.
- Keskinbora, H. Kadircan, “13. Ve 15. Yüzyıllar Arasında Anadolu’da Bilim Dili: Türkçe”, Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi, 16 (2), 2008, Ss. 74-79.
- Kılıçoğlu V. Cerrahiye-İ İlhaniye. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.
- Kurt, Ümit Emrah, “Şerafeddin Sabuncuoğlu’nun Mihceme Ve Mişrat Adlı Aletler İle Yaptığı Hacamat Uygulamaları”, Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları, İbrahim Başağaoğlu Ve Gülten Dinç (Ed), Sayı: 17, 2011, Ss. 53-62.
- Kurt, Ümit Emrah, Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu’nun Cerrahiyetü’l Haniyye Adlı Eserinde Yer Alan Cerrahi Aletlerin Tanımlanması, Çizimi, Sınıflanması Ve Karşılaştırılması, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2012.
- Menç, Hüseyin, Tarih İçinde Amasya, Amasya Belediyesi Yayınları, Amasya 2018.

Özmen, H. (2016). Deneyisel Araştırma Yöntemi. M. Metin (Ed.), Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (S. 47-76). Ankara: Pegem Akademi.

Şenel, Ünal, Amasyalı Hekim Sabuncuoğlu Şerefeddin'in Eseri Mücerrebname, Ege Üniversitesi Sbe, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1988.

Unat, Yavuz, "Amasya Darüşşifası'nın Tıp Tarihi Açısından Önemini Gösteren İki Hekim: Aksarayî Ve Sabuncuoğlu", Uluslararası Amasya Sempozyumu Amasya Üniversitesi, Amasya, 4-7 Ekim 2017, Ss. 1465-1483.

Uzel, İlter, "Anadolu'da İlk Türkçe Diş Hekimliği Literatürü", Hayat Sağlık, Sayı: 15, 2016, Ss. 52- 65.

Uzel, İlter, "13-18. Yüzyıllar Arasında Anadolu'da Ağız Ve Diş Hastalıkları Tedavisi", Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1-2, 1984, Ss. 178-190.

Uzel, İlter, "Anadolu Uygarlıklarında Kozmetoloji", Lokman Hekim Journal, 1 (1), 2010, Ss. 47-54.

Uzel, İlter, Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. I, Ankara 1992.

Uzel, İlter, Hayatı, Kişiliği Ve Cerrahi Aletleri İle Sabuncuoğlu, Meba Yayınları, Amasya 2016.

Ünver, A. Süheyl, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu Zamanında Vakıf Hastanelerinin Bir Kısımına Dair", Vakıflar Dergisi, Sayı: 1, 1938, Ss. 17-23.

Ünver, A. Süheyl, "Fatih Külliyesine Aid Diğer Mühim Bir Vakfiye", Vakıflar Dergisi, Sayı: 1, 1938, Ss. 39-45.

Ünver, A. Süheyl, "İstanbul'un Zabtından Sonra Türklerde Tıbbî Tekâmüle Bir Bakış", Vakıflar Dergisi, Sayı: 1, 1938, Ss. 71-80.

Yıldırım, Nuran, "Sabuncuoğlu Şerefeddin", Tdv İslâm Ansikopedisi, C. 35, 2008, S. 358.

Yüksek, Emine, "Amasyalı Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun Hayatı, Eserleri Ve Tıp Alanına Getirdiği Yenilikler", Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2020.